

Μια σύγχρονη Ηλέκτρα

Ογδόντα τέσσερα χρόνια μετά την πρώτη εκτέλεση της *Ηλέκτρας* του Richard Strauss,¹ ο Μίκης Θεοδωράκης επεχείρησε, κάνοντας μια τολμηρή προσπάθεια, να αναμετρηθεί με το κείμενο του Σοφοκλή (σε επεξεργασία του Σπύρου Ευαγγελάτου), συνθέτοντας μια νέα Λυρική Τραγωδία αφιερωμένη στον Giacomo Puccini · δεν είναι άλλωστε τυχαίο, ότι ο ίδιος ο Puccini ονόμασε τα έργα του *Edgar*, *Manon Lescaut* και *Turandot* Λυρικά Δράματα και όχι Όπερες.

Η επιφύλαξη του Θεοδωράκη να καταπιαστεί με αυτό το είδος λυρικής μουσικής διήρκεσε έως το 1984, χρονιά κατά την οποία συνέθεσε τον *Κώστα Καρυωτάκη*. Η επιφύλαξη του οφειλόταν σε μια προκατάληψη που αναπτύχθηκε κατά την διάρκεια των σπουδών του στο Ωδείο Αθηνών. Εκεί γαλουχήθηκε στην ιδέα της Απόλυτης Μουσικής του Γερμανικού Ρομαντισμού, ως ανώτερης μορφής μουσικής, αντιμετωπίζοντας ως γελοία την ιταλική έννοια της μελωδίας (ο Robert Schumann την προσδιόριζε ως "Πολεμική κραυγή των ερασιτεχνών") και αποστρεφόμενος την ιδέα της σύνθεσης όπερας.

Από τις αρχές του 1992 μέχρι στις 30 Νοεμβρίου 1993 - ημερομηνία που αναφέρεται στην τελευταία σελίδα του αυτογράφου χειρογράφου² - ο Θεοδωράκης αφιερώθηκε στην σύνθεση της *Ηλέκτρας*. Το έργο παρουσιάστηκε για πρώτη φορά [στις 2 Μαΐου 1995](#) στο Δημοτικό Θέατρο του Λουξεμβούργου, - τότε Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης - με μεγάλη επιτυχία (ενδεικτικά αναφέρουμε ότι εξαντλήθηκαν όλα τα εισιτήρια και για τις 6 παραστάσεις).

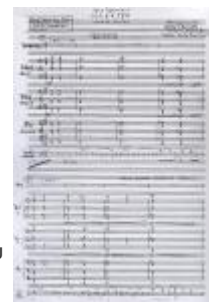

Κατά την περίοδο 1995-96 το έργο εκτελέστηκε σε περιοδεία στην Πολωνία, όπου επίσης βιντεοσκοπήθηκε για την τηλεόραση με την συνεργασία του πολωνέζικου Kanal Plus, και μεταδόθηκε τον Απρίλη του 1996.

Στην Ελλάδα πρωτοπαίχτηκε στο Ηρώδειο στις 31 Ιουλίου και 1 Αυγούστου 1996 στα πλαίσια του Φεστιβάλ Αθηνών.

Αξιοσημείωτο είναι επίσης ότι στη Γερμανία, στο θέατρο του Heilbronn, οι δώδεκα παραστάσεις που πραγματοποιήθηκαν από τις 22 Οκτωβρίου μέχρι τις 2 Νοεμβρίου του 1996 είχαν εξαιρετική επιτυχία.

Για δεύτερη φορά στην πατρίδα του συνθέτη, θα έχουμε την ευκαιρία να ακούσουμε την *Ηλέκτρα* στο Μέγαρο Μουσικής Αθηνών στις 13 και 15 Νοεμβρίου 1998. Υπάρχει όμως μία καινοτομία σε σχέση με τις προηγούμενες εκτελέσεις: το έργο θα παρουσιαστεί σε συναυλιακή και όχι σκηνική μορφή, μορφή την οποία ο συνθέτης διευκρίνησε ότι προτιμά, διότι έτσι η προσοχή του ακροατή θα είναι εντελώς στραμμένη στην ηχητική γλώσσα, επιτρέποντάς του την απόλαυση ακόμη και της πιο μικρής μουσικής λεπτομέρειας. Η κατάδυση στον ακουστικό κόσμο διευκολύνει την απόλαυση της επαναληπτικής μελωδίας, του συνεχούς τραγουδιού που θεωρείται η πλέον φυσική μορφή της μουσικής και πάνω στο οποίο δομείται ολόκληρο το έργο.

Ετυμολογικά, ο όρος τραγούδι προέρχεται από τη λέξη τραγωδία και το λυρικό δράμα του Θεοδωράκη, που θέλει ακριβώς να είναι ένα δράμα του λαού και για το λαό, εκφράζεται με τη λειτουργία του σχολιασμού των ανθρωπίνων μέσω του τραγουδιού, λειτουργία η οποία στην Αρχαιότητα ανήκε στο χορό. Δεν είναι ίσως τυχαίο, ότι ο συνθέτης διάλεξε την *Ηλέκτρα* του Σοφοκλή αντί αυτής του Ευριπίδη: η δραματική ένταση που είναι παρούσα σε όλα τα έργα του Σοφοκλή συνυπάρχει με την αρμονικότητα, η οποία απορρέει από τη γραφή του - ένα συνδυασμό τον οποίο επιτυγχάνει και ο συνθέτης στη μουσική του γλώσσα. Ο Θεοδωράκης καταφεύγει στις δικές του καταβολές και φαίνεται ότι στόχος του είναι να δώσει στον ακροατή να κατανοήσει τον διαχρονικό δεσμό με το αρχαίο δράμα που ποτέ δεν διακόπηκε (τουλάχιστον μέχρι σήμερα) και την τραγική σημασία που είναι άλλωστε τόσο σύγχρονη. Η κάθαρση έρχεται μόνο μέσω του πόνου, μέσω των συνεχών δοκιμασιών, με τις οποίες ο Θεοδωράκης "σμιλεύει", σαν ένας αληθινός γλύπτης, τα

πρόσωπα του δράματος, κάνοντάς τα ακόμη πιο πειστικά, δίνοντάς τους με την μουσική του μια επί πλέον εκφραστική δυνατότητα, πέρα από την θεατρική τους διάσταση.

Το έργο έχει δύο πράξεις σε είκοσι τρεις σκηνές: μια αδιάκοπη ροή μελωδιών, όπου οι μελωδικές γραμμές αλληλοσυμπλέκονται χωρίς διακοπή, μας συνοδεύει για περίπου δύο ώρες μουσικής. Η "τρικυμισμένη" φύση της *Ηλέκτρας* αποτυπώνεται τόσο στα φωνητικά μέρη όσο και στην ορχήστρα: ο κάθε ρόλος αναδεικνύεται στο έπακρο, τα ψυχολογικά περιγράμματα και η ταυτότητα των προσώπων αποδίδονται με σαφήνεια και συνέπεια, πράγμα το οποίο ενισχύεται από την ορχήστρα, με τις συνεχείς εναλλαγές μουσικών μοτίβων μεταξύ φωνών και οργάνων.

Το **άνοιγμα** με το μοτίβο του παιδαγωγού πάνω σε έναν ιερατικό ρυθμό που εισάγεται από τα βιολοντσέλα και κοντραμπάσα, μας μπει στην ιερότητα και την δραματικότητα του έργου.

Στην δεύτερη σκηνή, η αρχική θελτικότητα, που υποβάλλουν τα **φλάουτα** - ένα ostinato που συνοδεύει την μελωδία του σόλο βιολοντσέλου - σβήνει σιγά σιγά και μέσα από αυτό το ηχώχρωμα εισάγεται η μέτζο-σοπράνο φωνή της Ηλέκτρας (φωνή που ταιριάζει απόλυτα στην σκοτεινότητα του ρόλου)· στην τρίτη σκηνή μία γυναικεία χορωδία ενθαρρύνει την πρωταγωνίστρια του δράματος με ένα **μανιάτικο μοιρολόι**, ενώ η πέμπτη σκηνή περιέχει το κλειδί του νοήματος ολοκλήρου του έργου: όταν η αδελφή της Ηλέκτρας **Χρυσόθεμις** αναγγέλλει το προφητικό όνειρο της Κλυταιμνήστρας, η Ηλέκτρα κατανοεί τα σημάδια των θεών και αντλεί θάρρος. Η μουσική αυτού του **επεισοδίου**, φορτωμένη τονισμούς, όπου όλα ακούγονται σαν σφυροκοπήματα και λειτουργούν σαν κρουστά, επιστρέφει στις κρίσιμες στιγμές του έργου, σαν να υπογραμμίζει τη δικαιοσύνη αλλά και το δράμα της "αναπόφευκτης" μητροκτονίας.

Στην αρχή της δεύτερης πράξης παρουσιάζονται πάλι τα θέματα της δεύτερης σκηνής της πρώτης πράξης, όμως αυτή τη φορά επεξεργασμένα και ανεπτυγμένα. Η αναγνώριση του Ορέστη γίνεται στην δέκατη τρίτη σκηνή, όπου η ορχήστρα κινείται σε ένα *riantissimo*, ενώ οι **φωνές** του Ορέστη και της Ηλέκτρας υποχωρούν, σαν να μη θέλουν να διακόψουν τη γαλήνη αυτής της στιγμής· ο μονόλογος όμως του Ορέστη στην επόμενη σκηνή μας φέρνει ξαφνικά πίσω στην πραγματικότητα, δηλαδή στην αρχή του τέλους, εκεί όπου ξεκινάει ο "**καλπασμός του θανάτου**" . Η δέκατη ένατη σκηνή εισάγει την πλέον δραματική στιγμή του έργου: ένας ξέφρενος, *fortissimo*, **σκληρός ήχος της ορχήστρας** σταματάει τη στιγμή που γίνεται γνωστός ο θάνατος της Κλυταιμνήστρας. Ο χορός ταυτόφωνα σχολιάζει "μοίρα κι αυτή που σε λιώνει", ενώ το τύμπανο δεν σταματάει να κτυπά, αναγγέλλοντας ότι ένας άλλος θάνατος είναι πολύ κοντά· στην τελευταία σκηνή σκοτώνεται ο Αίγισθος και ο χορός καταλήγει σε μια αιγισματική αποστροφή: "Σπορά του Ατρέα πολλά σου τα πάθη, λυτρώθηκες τώρα με νέαν ορμή και λεύτερη πήρες στράτα", ενώ η ορχήστρα ξαναπαίζει τη μουσική του τέλους της πρώτης πράξης, όταν ακόμη το δράμα ήταν σε εξέλιξη, σαν να υποβάλλει την ιδέα ότι η τραγωδία δεν μπορεί να έχει ποτέ τέλος.

Gabriella Spanó

Απόδοση στα ελληνικά: Στεφανία Μεράκου

1 Τα έργα *Leben des Orest* του Ernst Krenek, *Ορέστεια* του Γιάννη Ξενάκη, και *Πυλάδης* του Γιώργου Κουρουπού θα μπορούσαν να συγκριθούν με την *Ηλέκτρα* του Θεοδωράκη μόνον ως προς την θεματολογία, όχι όμως ως προς τη φόρμα και το χαρακτήρα τους.

2 Με την ευκαιρία αυτής της ανακοίνωσης σας υπενθυμίζουμε ότι ο Μίκης Θεοδωράκης **δώρησε το αρχείο του** στην Μεγάλη Μουσική Βιβλιοθήκη της Ελλάδος Λίλιαν Βουδούρη.